

RÂHATÜ'L-İNSÂN(PEND-NÂME-İ ENÜŞİRVÂN)'IN TÜRKÇE BİR TERCÜMESİ

*Müjgân ÇAKIR**

ÖZET

İslâmî edebiyatlarda Sasani hükümdarı Nüşîrevân'ın adaleti ve nasihatlarıyla ilgili birçok metin yazılmıştır. Bu metinlerden biri Fars Edebiyatı'nda onun tacının üzerinde yazılı olan nasihatları anlatan ve bazı kaynaklarda *Râhatü'l-insân* veya *Pend-nâme-i Enüşîrvân* diye adlandırılmış olanıdır. Rıza Kuli Han Hidayet'in *Bedâyi'-i Belhî'*ye ait olduğunu belirttiği metnin şairi meselesi ihtilaflıdır. Charles Schefer'in *Chrestomathie Persane* adlı eserinde neşrettiği metnin mukaddimesinde adı geçen "Şerîf-i Şair" in Ebû Şerîf Muhalledi-yi Gurgânî olduğu da iddia edilmektedir. *Râhatü'l-insân* Türkiye Kütüphanelerinde nüshaları olan bir eserdir. Bu makalede metin ve onun Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No. 5385'te "Pend-i Nüşîrevân-ı Âdil" adıyla kayıtlı bulunan Türkçe mensur bir tercümesi üzerinde durulacaktır. Bu tercümede Nüşîrevân'ın tacının onyediliminde (küngüre) yazılı olan nasihatlar sıralanmakta ve bu âdil hükümdarın nasihatlarını askerlerinin okuyabilmesi için yılda bir kez tacını uygun bir yere astırıldığından bahsedilmektedir. Nüşîrevân'ın nasihatlarında amacının insanların ahlâkî bakımdan eğitmek, insanlar arası ilişkileri düzenlemek kadar tebaa ile hükümdar arası münasebete yön vermek olduğu da görülmektedir. "İhtiyar ve zayıflara hürmet edin, ana baba hakkını gözetin, işlerinizi âlimlere danışarak yapın, dilinize hakim olun, emanete hıyanet etmeyin, düşündükten sonra konuşun" vb. Nüşîrevân'ın tacında kayıtlı olan nasihatlardan bazılarıdır. Makalede eserin Farsça nüshalarıyla Türkçe tercümesi arasındaki farklılıklara da temas edilmeye çalışılacak ve Türkçe tercümenin transkripsiyonlu şekline yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nasihat, Nüşîrevân, *Râhatü'l-insân*, tercüme.

A TURKISH TRANSLATION OF RÂHATÜ'L-İNSÂN (PEND- NÂME-İ ENÜŞİRVÂN)

ABSTRACT

Islamic literatures include many texts on the justice and counsels of Sassanian ruler Nüşîrevân. One of these is a work of Persian Literature which recounts the counsels written on his crown and figures with the titles of "Râhatü'l-insân" or "Pend-nâme-i Enüşîrvân" in some sources. Rıza Kuli Han Hidayet states that the text belongs to *Bedâyi'-i Belhî*; however the identity of the author is disputed. It is also argued

* Yrd. Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: mjgan.cakir@gmail.com

that the “Şerif-i Şair,” whose name appears in the introduction to the text edited by Charles Schefer in his work entitled *Chrestomathie Persane*, is Ebû Şerif Muhalledi-yi Gurgâni. *Râhatü'l-insân* has manuscripts in Turkish libraries. This article treats this work and its Turkish prose translation located at Süleymaniye Library, Fatih Section No. 5385 under the title “Pend-i Nûşîrevân-ı Âdil.” In this translation, the counsels written on the seventeen slices (*küngüre*) of Nûşîrevân’s crown are given and it is told that this ruler had his crown put up somewhere appropriate every year for the soldiers to read his counsels. The purposes of Nûşîrevân’s counsels are proving a moral education to the public, directing his relations with his people as well as organizing the relations between them. Some of the counsels written on Nûşîrevân’s crown are as follows: “Respect the old and the weak, observe the rights of your parents, consult scholars before you do your business, have a command of your speech, do not betray trust, think before you speak.” The article will also treat some of the differences between the Persian manuscripts of the work and its Turkish translation. The transcription of the Turkish translation will be given.

Key Words: Counsel, Nûşîrevân, *Râhatü'l-insân*, translation.

Hız Muhammed’in, zamanında doğmakla iftihar ettiği söylenen¹, Sasanilerin yirminci hükümdarı, Kubad bin Firuz’un oğlu I. Hüsrev yani daha çok bilinen adıyla Nûşîrevân, Fars, Arap ve Türk Edebiyatlarında adaletiyle sıkça zikredilen yöneticilerdendir.² İcraatı ve adaleti hakkında muhtelif rivayetler bulunan bu hükümdar³, tabîi olarak Fars Edebiyatı’nda birçok esere konu olmuştur. Hatta bu edebiyatta bazı eserleri bizzat kendisinin yazdığı/yazdırdığı da ifade edilmektedir. Mesela Dînkêrd’e ait olan öğüt kitabının *Kitâb-ı Şeşom-ı Dînkêrd* diye bilinen altıncı bölümünde Nûşîrevân’ın da öğütleri sıralanmaktadır, *Enderz-i Husrev-i Kubâdân* adlı eser Nûşîrevân’ın kendinden sonrakilere verdiği öğütleri ihtiva etmektedir, *Kitâbu'l-mesâ'il* Nûşîrevân’ın ahlâkla ilgili sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır, *Hitâbe-i Enûşîrvân* ise bizzat kendisi tarafından yazılmış biyografisi ile halkına ve yöneticilerine hitaben yaptığı konuşmayı içermektedir. Makalemize konu olan *Râhatü'l-insân* ya da *Pend-nâme-i Enûşîrvân* diye bilinen eser yine bu hükümdarın nasihatlarından oluşmaktadır.⁴

Rıza Kulu Han Hidayet, *Pend-nâme-i Enûşîrvân*’dan *Mecma'u'l-fusahâ* adlı çalışmasında bahsetmekte ve bir kısmını alıntıladığı bu manzum metnin Bedâ'î -i Belhî’ye ait olduğunu ve eserin nüshalarına az rastlandığını söylemektedir.⁵ Eserin bu şaire ait olduğu bilgisi ihtilaflıdır. Fransız müsteşrik Charles Schefer, *Chrestomathie Persane* isimli, Farsça eserlerden oluşan müntehabatında kısa bir mensur mukaddimeyle başlayan bu metni neşretmiştir. Schefer’in neşrettiği mensur mukaddime “Şerif-i Şair” diye birinin ismi zikredilmektedir. Sâ'îd-i Nefsî bu

¹ Asılsız ve uydurma bir hadis olduğu belirtilen bu ifadeye göre Hz. Muhammed *ولدت في زمن الملك المعادل* yani “Ben âdil hükümdar zamanında doğdum” demiştir.

² Konuyla ilgili bkz. Nurettin Albayrak, “Enûşîrvân (Edebiyat)”, *DİA*, C:11, İstanbul 1995, s. 255, 256; Zehrâ-yı Hanlerî, *Ferheng-i Edebiyât-ı Fârsî*, İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i İran, Tahran 1348, s. 73, 74; İsa el-Akûb, *Te'sîr-i Pend-i Pârsî Ber-Edeb-i Arab*, Çev.: Abdullah Şerîfi Hoceste, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1374, s. 53-56.

³ Bkz. Ahmet Şimşirgil, “Nûşîrevân”, *Tarih ve Medeniyet*, Y: 5, S: 57, Aralık 1998, s. 54-59.

⁴ Nimet Yıldırım, “Fars Öğüt Edebiyatı”, *Nüşa*, Y: V, S: 16, Kış 2005, s. 51-72; a.y., *İran Edebiyatı*, Pinhan Yay., İstanbul 2012, s. 413-440; Ahmed Tefazzülî, *Târîh-i Edebiyât-ı İran Pîş Ez-İslâm*, Tahran 1376, s. 180-233.

⁵ Rıza Kulu Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fusahâ*, Bahş-ı evvel ez cild-i evvel, Tahran 1382, s. 620-624. Şairin ismi bazı kaynaklarda Bed'î -i Belhî olarak kayıtlıdır. (Mesela bkz. Zehrâ-yı Hanlerî, *Râhnümâ-yı Edebiyât-ı Fârsî*, Kitâbhâne-i İbn Sînâ, 1341, s. 65.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

kişinin Ebû Şerîf Muhalledi-yi Gurgânî olabileceğini söylemektedir.⁶ Schefer'in yayımladığı metin, mensur mukaddimeden sonra 410 beyitlik manzum bir kısmı ihtiva etmektedir. Bu manzum kısımda önce nasihatlar mensur olarak yazılmış, sonraysa bunlar genelde 4 beyitle nazma çekilmişlerdir.⁷ *Mihr* dergisinde aynı metnin mukaddimesi ve 171 beyti neşredilmiştir.⁸

Nûşîrevân'a atfedilen ya da onunla irtibatlandırılan diğer nasihat metinlerinden farklı olarak *Râhatü'l-insân* bu hükümdarın "tacında yazılı olan nasihatlar"dan bahsetmektedir.⁹ Schefer'in neşrettiği metinde "Der âgâz-ı in suhan güyed" başlıklı bölümde bu açıkça ifade edilmektedir:

يکي تاج فرمود کوه نکار
بر و در و یاقوت برده بکار

يکي تاج تابانتر از مشدتری
همه کس مرا بجان مشدتری

چو خورشید رخشان ز چرخ بلند
چه از بهر پیشی چه از بهر پند

بر آن تاج بر بیست و سه کنکره
بزیور بیاراسته یکسره

⁶ Bedâ'î -i Belhî, "Pend-nâme-i Enûşîrvân", Haz.: Sâ'îd-i Nefisî, *Mihr*, S: 14, Tîr 1313, s. 181, 182. Konuyla ilgili bkz. Mehmet Atalay, *Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İran Edebiyatı Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 2000, s. 87, 88.

⁷ Charles Schefer, *Chrestomathie Persane*, Paris 1883, s. 205-222.

⁸ Bedâ'î -i Belhî, a.g.m., s. 181-188.

⁹ Bazı metinlerde ise Nûşîrevân'ın mendili, yüzüğü ve mezarındaki altın bir değirmen veya levha üzerinde bulunan hikmetlerden bahsedildiği görülebilir. Mesela Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızade Mehmed Bölümü, No: 419'da kayıtlı yazmada anlatıldığına göre, Halife Me'mûn Nûşîrevân'ın mezarına girer, hükümdarın naşı üzerinde bulunan mendildeki nasihatları yanındaki mubede okutur: "...Halîfe mübede eyitdi ki bu dest-mâl üstinde yazılanı okı. Mübed eyitdi ki evvelki haftında bu yazılmış ki dünyâ bî-bakâdur ne deñli az çalıssañ saña yegrekdür ve ikinci haftda bu yazılmış ki dünyâyı yi andan evvel ki seni yiye. Üçüncü haftda bu yazılmış ki eger 'ömrün yüz biñ yıl ise şoñ ucu ölüm olduqda bir sâ'atdur. Dördüncü haftda yazılmış ki anı saña virürler ki sen işledüñ..."[yk. 16a]. Hocazâde Abdülaziz Efendi tarafından yapılan Ahlâk-ı Muhsinî tercümesinde de buna benzer hikâyeler anlatılmaktadır. Me'mûn burada Hz. Muhammed'in âdil hükümdarların cesetlerinin çürümeyeceği yolundaki hadisi sebebiyle Nûşîrevân'ın kabrini açtırınca onun uykudaymışçasına ter ü taze durduğunu görür. Metnin ilerleyen kısımları şu şekildedir: "Ve destinde üç engüşteri var ve her birinde bir pend-i sūd-mend naş olunmuş. Evvelki bu ki "Dost ve düşmene mudārā eyle." İkinci bu ki, "Uqālā ve hıred-mendān ile meşveretsiz umūra şürü' eyleme." Üçüncü bu ki, "Ri'āyet-i re'āyayı terk eyleme." Ve bir rivāyetde dañi başı ucunda aşılmış bir levh-i şim üzre bu pend-i sūd-mend terķim olunmuş: "Her kimse ki Haq Te'ālā qadrini a'lā ve mertebesin bālā itmek recā ide, 'ulemā-i zamānesine ri'āyet ile qadrlerin a'lā eylesün ve her kimse ki mülkünü bisyār itmek dileye, 'adl dādını bî-şümār eylesün." (Hüseyin Altınpay, *Hocazâde Abdülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467 (1a-60b)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2008, s. 182, 183.

همه پند و حکمت همه بند و ناز
درو کرده اندیشهای دراز

بر آن تاج بر خسرو دادگر
نبدشته یکی پند نامه¹⁰ بزر

Yukarıda söylendiği gibi, “Nûşîrevân’ın mücevherlerle süslü bir tacı vardır, bu tac Müşteri gezegeninden daha parlaktır, herkes onun can ile müşterisidir, tacın yirmi üç küngüresi vardır, küngürelerin hepsinde nasihat ve hikmetler bulunmaktadır ve taca altınla yazılmışlardır.” Bahsi geçen Nûşîrevân’ın tacı için kaynaklarda farklı bilgiler de yer almaktadır. Bunlara göre, Tâc-ı Kisrâ, Tâc-ı Enûşîrvân diye de bilinen bu tac, inci, altın, gümüş, yakut ve zümrütle yapılmıştır, üzerindeki mücevherler sebebiyle oldukça şöhretlidir ve parıltısı dolayısıyla kimi zaman güneş bu taca benzetilmiştir.¹¹ Uzaktan görülemeyen ince bir zincirle sarayın kubbesine asılmış olan tac çok ağırdır, ağırlığının 91,5 kilo olduğu tahmin edilmektedir. *Taberî Tarihi Tercümesi*’ne göre Nûşîrevân’ın tahtı üzerinde altın bir zincirle asılı duran tac, o ayağa kalktığında zincir vesilesiyle hükümdarla beraber yükselmektedir. Yine kaynaklara göre, Nûşîrevân’ın tacı üzerinde yazılan nasihatları İbn Mukaffa Arapça’ya tercüme etmiştir.¹²

Süleymaniye Kütüphanesi’nde tespit edebildiğimiz iki Farsça yazma Nûşîrevân’ın tacındaki nasihatları anlatmaktadır. Bunlardan manzum olanı *Pend-nâme-i Enûşîrvân-ı Âdil* başlığıyla Ayasofya Bölümü, No: 3780/3’te 142b-151a yaprakları arasında yer almaktadır. Mensur olan *Kelimât-ı Nesâyih-âmez* adıyla kayıtlı yazma ise Kemankeş Bölümü, No: 456/1’de 1b-10b yaprakları arasında bulunmaktadır.

Manzum olan metnin giriş kısmında 7 beyitte Nûşîrevân’ın tacından ve bu tacda nasihatlar yazılı olduğundan bahsedildikten sonra, nasihatlar önce mensur olarak verilmiş hemen altlarına ise bunların mütekarib bahrinin fê ülün/fê ülün/fê ülün/fê ül kalıbıyla nazma çekilmiş şekli ilâve edilmiştir. Mesela *پند حکیملرا بشنوی* / *Pend-i hakîmân-râ be-şinevîd*” yani “Bilgili kişilerin öğütlerini dinleyin.” anlamındaki nasihat yazıldıktan sonra altına şu beyit ilave edilmiştir:

بیاید پذیرفت پند حکیم
که پند حکیمان به از زرو¹³ نسیم

“Şairlerin dilinden korkun” manasındaki *بترسیدین شاعران* / *Ez-zebân-ı şâ’ irân be-tersîd*” ,

ز شاعرتیرس ار تو بیی مرد حر
زبانشان بشمشیر احسان¹⁴ ببر

şeklinde, “Yeni ağaç dakin, eskisini kesin.” manasındaki *درخت نو بکاریدانکه کهن برید* / *Dıraht-ı nev be-kârîd ânki kühen borîd*” ise;

¹⁰ Charles Schefer, a.g.e., s. 207.

¹¹ Nîmet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2008, s. 559.

¹² Sîrûs Şemîsâ, *Ferheng-i Telmîhât (İşârât-ı Esâtîrî, Dâstânî, Târîhî, Mezhebî Der-Edebiyât-ı Fârsî)*, Tahran 1373, s. 140, 141.

¹³ “Hakîmin öğüdünü kabul etmeli, çünkü hakîmlerin öğüdü altın ve gümüşten daha iyidir” [yk. 143a].

¹⁴ “Ey hür adam, sen şairden kork, onların dili ihsan kılıcını bile keser” [yk. 147a].

از اولددرخت جوانه بکار
پسرانکه کهن را همی بر بکار

şeklinde nazma çekilmiştir. Yukarıdaki gibi 115 nasihat birer beyitle verilmiştir. Eserde Schefer'in neşrettiği metinden farklı olarak nasihatlar sadece bir beyitte verilmektedir. Halbuki Schefer'de her nasihat yaklaşık dört beyitle anlatılmıştır.

Mensur olan “Ez-güftâr-ı Melik-i ‘Âdil Enûşîrvân” başlıklı metinde ise giriş kısmında Nûşîrevân-ı Âdil'in yirmi üç küngürel bir tacı olduğu ve bu küngürelere her birinde onar hikmet bulunduğu, padişahın tacı yüksek bir yere astırıldığı, dellal çağırarak halkın bu hikmetleri okumasını istediği [yk. 1b-2a] anlatıldıktan sonra küngürelere yazılı bulunan nasihatlar sıralanmıştır. Bu bölüm birinci küngürede bulunan *خوشترش ناسالان مادروندهد* / Hîştên şînâsân-râ ez-mâ durûd dihîd¹⁵ ifadesi ile başlamakta ve yirmi üçüncü küngüredeki *وقت فراموش کنی* / Hudây-râ be-hîç-vakt ferâmûş mekonîd¹⁷ nasihatı ile sona ermektedir.

Şüphesiz Fars Edebiyatı'nda çok büyük yeri olan Nûşîrevân'ın bu nasihatlarının Türk Edebiyatı'nda da tesirlerine rastlanmaktadır. *Kabus-nâme Tercümeleri* gibi metinlerde onun nasihatlarına ayrı bölümler ayrılmıştır.¹⁸ Ahmed-i Daî'nin Farsça'dan tercüme ettiği *Vasiyyet-i Nûşîrevân-ı Âdil be-pûseriş Hürmüz-i Tâcdâr* adlı eserde de onun oğlu Hürmüz'e vasiyeti ve nasihatları yer almaktadır.¹⁹ Bunların dışında aynı hükümdarın veziri Büzürgmîhr'e sorduğu siyasî ve ahlâkî konulardaki sorulara verilen cevapların yer aldığı *Zafer-nâme* ve tercümeleri bu itibarla dikkat çekicidir.²⁰ Yukarıda bahsi geçen, Türkiye Kütüphanelerinde de nüshaları bulunan, *Râhatü'l-insân* adıyla anılan metnin de Türkçe'ye tercüme edildiği görülmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No: 5385'te kayıtlı olan yazmadaki mensur metin bu eserin bir tercümesi olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹

Bahsi geçen metinde “Rivâyet olındı ki Nûşîrevân-ı ‘Âdil'ün bir tâcı var idi. Ol tâcuñ on yedi küngüresi var idi ve her bir küngürede çok ‘acâyib ğarâyib naşîhatlar var idi kim altun ğall ile yazılmış idi ve ol tâcı yılda bir kez ğazînesinden çıkarup bir lañif yirde aşâqorlardı. Pes Nûşîrevân buyururdu çavuşlar yir yirin çeriye ğaber iderlerdi kim gelün bu mübârek tâcdâğı naşîhatları işidün ğâñruñızda ğutuñ ve ‘amel kıluñ tâ kim dünyâda vü âğıretde ‘azîz ü muğterem olasız. AllâĦ Te‘âlâ'nuñ rağmetinden mağrûm ğalmayasız. İnşâ'llâĦu Te‘âlâ.”²² şeklinde çok kısa bir girişte Nûşîrevân'ın tacının on yedi küngüresinde hikmetlerin yazılı olduğu ve bunları yılda bir kez okumaları için askere gösterdiği anlatıldıktan sonra bu hükümdarın tacında bulunan nasihatlar sırasıyla aktarılmaktadır.

Nûşîrevân'ın tacındaki küngürelere yazılı olan nasihatlar kısaca aşağıdaki gibidir:

¹⁵ “Önce taze ağaç dik, sonra eskisini kes” [yk. 148a].

¹⁶ “Tanıdıklara bizden selam olsun” [yk. 2a].

¹⁷ “Allah'ı hiçbir zaman unutmayın” [yk. 10b].

¹⁸ Âdem Ceyhan, *Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâmesi I*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 987-1006; Enfel Doğan, *Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kabus-nâme Tercümesi (Metin-Sözlük-Dizin-Notlar-Tıpkıbasım)*, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 140-145.

¹⁹ Emine Yeniterzi, “Ahmed-i Dâ'i'nin Vasiyyet-i Nûşîrevân Adlı Mesnevisi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 19, Bahar 2006, s. 1-30; Mahmut Kaplan, “Ahmed-i Dai'nin Vasiyyet-i Nûşîrevân Tercümesi”, *Erciyes*, S: 191, 1993, s. 23-25.

²⁰ Konuyla ilgili bkz. Müjgân Çakır, “Büzürcmîhr-i Hakîm'in Nûşîrevân-ı Âdil Adına Yazdığı Zafer-nâme'nin Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir Değerlendirme ve Bir Zafer-nâme Tercümesi”, (yayıma hazır makale).

²¹ Prof. Dr. Emine Yeniterzi, *Vasiyyet-i Nûşîrevân*'la ilgili yazısında Nûşîrevân'ın tacında yazılı olan nasihatlardan bahsederken bu yazmayı referans göstermiştir. (Bkz. a.g.m., s. 15).

²² yk. 294a.

<i>Birinci küngüre</i>	İşlerinizin başını sonunu iyi hesap edin, herkese güvenmeyin, malınızı din yoluna feda edin, gençliğinizde iyi ad kazanın.
<i>İkinci küngüre</i>	Doğru yoldan sapmayın, kimseye muhtaç olmadığınıza şükredin, insanları incitmeyin, doğruluktan şaşmayın, sabırlı olun, olmuş bitmiş şeyler için üzülmeyin, ömrünüzü cahillik ve cahillerle geçirmeyin, başkalarının sıkıntısına sevinmeyin.
<i>Üçüncü küngüre</i>	Kendi ekmeğinizi yabancıların sofrasında yemeyin, herkese evinizin yolunu öğretmeyin, çocuklara danışmayın, kadınların hilelerinden sakının, kötü kişilerin ölümüne üzülmeyin, sevdiğiniz şeyleri başkasına emanet etmeyin.
<i>Dördüncü küngüre</i>	Hırsızların hediyelerini kabul etmeyin, kötü komşudan ve padişahlardan sakının, sözlerinizde kırıcı olmayın, namert kişi için emek harcamayın, başka kimselerin yerine ağaç dikmeyin, yoldaşsız sefere gitmeyin, yaramaz işlerden uzak durun.
<i>Beşinci küngüre</i>	Kurak yere tohum bırakmayın, borç edinmeyin, her sınıfa dahil olmayın, kötü kişilerle münasebet kurmayın, sırrınızı söylemeyin.
<i>Altıncı küngüre</i>	Dişiyi erkeğe emanet etmeyin, kötü anılan kişileri askere almayın ve iş ismarlamayın, ihtiyarların sözüne hürmet edin, çocukların sözüne inanmayın, karı koca arasına girmeyin.
<i>Yedinci küngüre</i>	Padişahlardan sakının, asil kişilerin kadrini bilin, kindarlardan çekinin, şairlerin dilinden korkun, etrafınızdaki kişileri hoş tutun.
<i>Sekizinci küngüre</i>	Yazın kış için hazırlanın, bugünkü işi yarına bırakmayın, gençken evlenin, ilacı vaktinde için, kanı vaktinde aldırın, ihtiyarlıkta genç hanım

Turkish Studies

	almayın, sarhoşken kararlar vermeyin.
<i>Dokuzuncu küngüre</i>	Öfkeli kişiden uzak durun, kararlarınızda acele etmeyin, her kişiye danışıp sırlarınızı söylemeyin, ölçülü hareket edin, kimseye haset etmeyin, başkalarının kavgasına karışmayın.
<i>Onuncu küngüre</i>	Yeni ağaç dikip eskisini sökün, dilinizi yaramaz sözden sakının, önce düşünüp sonra hareket edin, ayağınızı kiliminize göre uzatın, ödünç aldığınızı çabuk geri verin, hayvanlarınızın bakımını kendiniz yapın.
<i>On birinci küngüre</i>	Kendiniz için ne düşünüyorsanız başkaları için de aynısını düşünün, hizmetinizde olan kişilere eziyet etmeyin, cimri kişilerden hayır ummayın, ebleh ve sarhoş kişilere boşuna öğüt vermeyin, yoksulları gözetin.
<i>On ikinci küngüre</i>	İhtiyar ve zayıflara hürmet edin, yemeğinizi kimseden esirgemeyin, kardeş ve akrabanızla münasebetinizi kesmeyin, ana baba hakkını gözetin, çağrılmadığınız yere gitmeyin, davete icabet edin, bilmediğiniz şeyi biliyormuş gibi söylemeyin, karşılık umarak bir şey vermeyin.
<i>On üçüncü küngüre</i>	İyi kişileri ziyaret edin, ilim ve edep öğrenin, insanları edeple anın, sorulara güzel cevap verin.
<i>On dördüncü küngüre</i>	Sizden bilgili kişilere saygı gösterin, işlerinizi âlimlere danışarak yapın, dilinize hakim olun, emanete hıyanet etmeyin, kimsenin malına tamah etmeyin, düşündükten sonra konuşun.
<i>On beşinci küngüre</i>	Kötü söz söylemeyin, padişahların huzurunda dikkatli konuşun.
<i>On altıncı küngüre</i>	Herkese inanmayın, güzel sözleri aklınızda tutun, gereksiz yere and içmeyin, yetimlerin malına tamah etmeyin, arsızlardan kaçının,

Turkish Studies

	gençlikte yaşlılık tedarikini görün.
<i>On yedinci küngüre</i>	Bu verilen öğütleri iyi dinleyin ve aklınızda tutup yerinde uygulayın ki kurtulmuşlardan olabilesiniz.

Metinde nasihatlar, “Her bir işüñ öñine ve soñına baķuñ aña göre iş işleñ” ile başlamakta, “Ey âdem oğlanları bu öğütleri cân kulağı birle güş eyleñ dağı hâñruñuzda bir hoşca tutup ‘amele getürüñ” ile sona ermektedir. Nüşîrevân’ın nasihatlarında amacının insanlarını ahlâkî bakımdan eğitmek, yine insanlar arası ilişkileri düzenlemek kadar tebaa ile hükümdar arası münasebete yön vermek olduğu da görülmektedir: “ve hem pâdişâhlardan şaķınuñ yaķın olmañ kim vefâları yoķdur ve dağı edeb öğrenmedin pâdişâha kulluķ eylemeñ kim hürmetsüz olursız.” veya “pâdişâhlardan şaķınuñ her çend ki za’îf dağı olurlarsa da gâfil olmañ ve dağı pâdişâhlaruñ az iltifâtın çoğa şayuñ.” gibi nasihatlar bunlara misal teşkil etmektedir.

Metinde Zerdüştlüğün çeşitli inanışlarına dair izlere tesadüf edilmektedir. Dördüncü küngürede “Başka kişilerin yerlerine ağaç dikmeyin.”, beşinci küngürede “Çorak yere tohum ekmeyin.”, onuncu küngürede “Yeni ağaç dikin, eskisini sökün” şeklinde yer alan ve yukarıda bahsettiğimiz Farsça metinlerde de dikkat çeken nasihatlar, Mezdiyesna inanışında ağaç dikmek ve büyütmenin, çiftçiliğin “üç iyiler” arasında sayılmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Bu inanışta büyük melekler Hordad ve Mordad’ın bu tür faaliyetlerden memnuniyet duyacağı, dolayısıyla bu işlerle meşgul olan insanların sevap kazanacağı düşünülmektedir.²³

Metnin bazı tercüme eserlerde olduğu gibi kimi kısımlarda İslamî hüviyet kazandığını da söylemek mümkündür. Eser içinde yer yer geçen “Allâh Te’âlâ’nuñ rahmetinden mahrûm kalmayasız. İnşa’llâhu Te’âlâ.” gibi ifadelerin yanısıra Hz. Muhammed’in hadisleriyle de ortak ifadeler bulunmaktadır. Mesela Latîfi’nin *Subhatü’l-uşşâk*’ında,

Jeng-i lağv u kelâm-ı hâhişde
Her ki mir’ât-ı dîni eyledi pâk
Hüsn-i İslâm’ı anda gördi’ iyân
Sûret-i mâ nîyi kılıp idrâk²⁴

şeklinde nazmedilen, “Kişinin mâlâyânîyi terk etmesi, onun müslümanlığının güzelliğindedir” hadisi incelediğimiz metinde “her çend ki nesneñüz yoķdur kimseye cevâb idüp söz söylemeñ ne kim dilüñüze gelse ya’nî mâ-lâ-ya’nî gelici efsâne sözden hâzer eyleñ ve sözi bişirüp göñlüñüzde andan soñra söyleñ kim gevher mânendi ola.” şeklinde ifadesini bulmuştur.

Türkçe tercümesi metnin Farsça nüshalarıyla birtakım farklılıklar arz etmektedir. Mesela Ayasofya 3780/3’te yer alan Farsça metinde tacın 23 küngüresinden bahsedilmişse de bu küngürelerde bulunan nasihatlar metinde Türkçe tercümede olduğu gibi ayrı bir grüplamaya tabi

²³ Ardâvîrâf, *Ârdâvîrâfnâme*, Çev.: Nimet Yıldırım, Pinhan Yay., İstanbul 2011, s. 41, 42.

²⁴ Ali Çelik, *Manzum Hadis Tercümeleri ve Latîfi’nin “Subhatü’l-Uşşâk”ı*, Kitap Yay., Ankara 2010, s. 89.

tutulmamıştır. Farsça metinlerde 23 küngürelî bir tacdan bahsedilirken Türkçe tercümede küngüre sayısı 17'ye inmiştir.

Farsça metinler ile Türkçe mensur metin arasında bu farklılıkların yanında bir çok ortak noktalar bulunmaktadır. Mesela yukarıda manzum metinden alıntıladığımız “Bilgili kişilerin öğütlerini dinleyin.” şeklindeki ilk nasihat, metnimizde tacın on dördüncü küngüresinde yazılı olanlardan biridir; “Şairlerin dilinden korkun.” şeklindeki ikinci nasihat yedinci küngürede, “Yeni ağaç dikin, eskisini kesin.” şeklindeki üçüncüsü ise onuncu küngürede yer almaktadır.

Aşağıda söz konusunu ettiğimiz *Râhatü'l-İnsân* veya *Pend-nâme-i Enûşîrvân*'ın Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No: 5385'te bulunan Türkçe mensur tercümesi yer almaktadır. Metin tesis edilirken Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gözetilmiştir.

Pend-i Nüşîrevân-ı 'Âdil

[294a] Rivâyet olındı ki Nüşîrevân-ı 'Âdil'ün bir tâcı var idi. Ol tâcuñ on yedi küngüresi var idi ve her bir küngürede çok 'acâyib garâyib naşîhatlar var idi kim altun hâll ile yazılmış idi ve ol tâcı yılda bir kez hâzinesinden çıkarup bir laîf yirde aşâkorlardı. **Pes** Nüşîrevân buyururdu çavuşlar yir yirin çeriye haber iderlerdi kim gelün bu mübârek tâcdağı naşîhatları işidün hâtırıñuzda tutuñ ve 'amel kıluñ tâ kim dünyâda vü âhîretde 'azîz ü muhterem olasız. Allâh Te'âlâ'nuñ rahmetinden mahrûm kalmayasız. İnşâ'llâhu Te'âlâ. **Evvelki** küngüresinde bu yazılmış idi kim her bir işüñ öñine ve soñına baķuñ aña göre iş işleñ. Pes çünkim bir işe girisersiz girü çıķmağı şanup müşâveresüz iş işlemeñ giyesi ölçüñ andan biçüñ ve şinanmış nesneyi şinanmaduk nesneye virmeñ ve her kişiye i'timâd kılmañ. Ya'nî kavline inanmañ. Mâluñuzu Tanğrıñuz için fedâ kıluñ ve hem Tanğ[ruñ]uzla mâluñızı dîñüñüz için fedâ kıluñ ve hem yigitlikde eyü ad kâzanuñ tâ kim kocalıkda yüziñüz aķ ola inşâ'llâh. **İkinci küngürede** şöyle yazılmış idi kim âzârsızlığı ve hem güçsüzlüğü ve hem güç göstermekligi ve dahı toğrılığı pîşe idinüñ ve hem er gâyetini şabırlu bilüñ ve dünyâyı menzil idinüñ ve muhtâcsızlık şükriñi bilüñ ve hem ömrüñüzi câhillik ile ve dahı câhillerle geçürmeñ ve hem ayruklar kayğusına şâz olmañ ve dahı geçmiş için [294b] ve şınmış için ve yırtılmış için ve dökilmiş için kayğü çekmeñ. **Üçüncü** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim kendü etmegüñüzi ayruķ kişiler sofrasında yimeñ ve hem ayruķ kişiler sözin dahı kendü sözüñüzle fikr eyleñ andan söyleñ ve oğlanuķlarla danışık danışmañ ve hem karı 'avratlara ve yâd kişilere evlerüñüzüñ yolın öğretmeñ ola ki yavuz işde bulınalar ve hem 'avratlar mekrinden şaķınuñ emîn olmañ hâzır baş tûruñ ve dahı yavuz kişiler ölümiçün kayğü yimeñ kim dükeli yaradılmışlar ölseler gerek ve hem sevdiğüñüz nesneyi yâd kişilere inanmañ ola ki hıyânetlük ideler. **Dördüncü küngüresinde** şöyle yazılmış idi kim uğrılaruñ bahşîşin kabûl kılmañ kim hâramdur ve dahı söz arasına katılık karmañ kim günâhdur ve dahı yavuz koñşudan şaķınuñ kim mazarrat degürmeye ve hem pâdişâhlardan şaķınuñ yakın olmañ kim vefâları yokdur ve dahı edeb öğrenmedin pâdişâha kulluk eylemeñ kim hürmetsüz olursız ve hem nâ-merd kişiye emek yimeñ kim vefâ gelmez ve dahı yoldaşsuz sefere varmañ kim emîn olasız ve hem yaramaz kişiden ve yaramaz işden ırağ oluñ kim berhordâr olasız ve hem ayruķ kişileruñ yirine ağaç dikmeñ kim peşimân olmayasız. **Beşinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim şor yire tohm bırakmañ ya'nî

Turkish Studies

çorağ yire ve hem degme bölüğe qarışmañ ve hem yeñile yetişmiş kişiden kız almañ ve kız virmeñ ve borç idinmeñ dañı mu'āmele kıılmañ ve dañı mürüvvetsüz kişilerle oturmañ ve hem adı yavuz kişiyle [295a] yürimeñ ve hem 'ayblu kişiyle şöhet eylemeñ ve dañı ğammāz kişiden eylük ummañ ve hem şatun alınmış kişilere baş қоşmañ ve dañı bed-nāmlıqdan qorqmaz kişiden iraq oluñ ve dañı eylük görmedük kişiyle şöhet eylemeñ ve hem-rāz olmañ. **Altıncı** küngüresinde şöyle yazılmış idi ki dişiyi erkege ismarlamañ ayruq kişiler evinde kethüzālıq eylemeñ lık kendi ta'alluquñuzdan kethudālıq eylesünler ve hem yarum adlu kişiyle ya'nī yādı yavuz olmuş kişiyi çeriye şalmañ ve iş bitürmege göndermeñ ve dañı kıoca kişileruñ sözin hor görmeñ ve hem iki helāl arasına girmeñ ve hem kıul ve qaravaşla baş қоşmañ ve hem oğlan uşaq sözine inanmañ. **Yedinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim pādışāhlardan şaқınuñ her çend ki za'if dañı olurlarsa da ğāfil olmañ ve dañı pādışāhlaruñ az iltifātın çoğa şayuñ ve hem kīn tütıcılardan qorquñ yaқın olmañ sefāheti vāқı' olur ve dañı aşil kişileruñ kıadrin biluñ ve hem ulu kişiler ile kīn tütmañ ve hem yazıcı kişilerle qarşulaşmañ ve hem şā'irler dilinden hāzer eyleñ kim degmegez hayr gelici söylemezler ve hem elüñüz altındağı kişileri hoş tütuñ kim bunlar sizüñ yalvarıcılaruñuzdur. **Sekizinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi ki kıış yarağın yazın görüñ bugünkü günü yarına kıomañ ve hem işlemedük işi işlemeñ ve işlenmemiş işe işlenmiş dimeñ ve yigit iken evlenüñ kim zürriyet gele sizüñle ma'ān hāşıl ola ve hem dārüyü ya'nī otı vaқtinde içüñ ve hem kıanı vaқtinde alduruñ ve dañı [295b] kıocalıqda yigit 'avrat almañ kim vefā kıılmaz yigitlere göñül virürler dün ü gün talepleri tāze yigitler olur ve dañı kıaçan bir tedbīr itseñüz ayıklıqda idüñ 'amelsizlikda itmeñ kim şöñra nādım olursız. **Tokuzuncı** küngüresinde şöyle yazılmış idi ki öykelü kişilerden 'ibret tütuñ iraq oluñ ve dañı bī-aşıl kişilerle dükeli işde müdārā kıılmañ ya'nī danışuқ eylemeñ hem-rāz olmañ ve hem danışuқ vaқtinde tīzlük eylemeñ kim hayr olmaz ve dañı yarum yazıcılara nāme yazmaқ buyurmañ ve dañı kimseye hāsed eylemeñ ve kendü miқdāruñuz biluñ ayağüñüzü endāzeden taşra kıomañ kim hürmetlülerden olasız ve hem dostlaruñuz şavaşına hāzır olmañ kim sizi görüp yardımlana dañı beter şer kıazā getüre ve hem ayruq kişiler şavaşına dañı hāzır olmañ kim yok yirden göñlüñüz rencide ola hātırıñuz melül ola yāduñuza geldükçe perīşān olasız. **Onuncı** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim yeñi ağaç diküñ eskisin andan kıoparuñ ve dañı ayağüñüzü kilimüñüz kıadarınca uzaduñ ve hem dilüñüzü yaramaz sözden şaқınuñ ve hem hārcuñuzı kıazancuñuza göre hārc eyleñ ve dañı her bir işi fikr eyleñ andan işleñ tā ki şöñra peşimān olmayasız ve bir kimseye bahāne bulmayasız ve hem ödünç alınca virmeklüge ivesiz kim Allāh Te'ālā dört yañadan rızq kıapuların açıcıdur her işüñüzü kıolay getüre ve dañı kıavaruñuza kendüñüz tīmār idüñ kim za'if-ter olmaya. **On birinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim size [296a] yaramaz işi ayruқlara şanmañ kend'öziñüze ne şanarsañuz ayruқlara dañı anı şanuñ kim Allāh Te'ālā'nuñ rahmetinden nevmid olmayasız ve dañı şol kim anadan deli toğdı aña dermān istemeñ kim çāre yokdur ve hem ebleh kişiye ve esrük kişiye öğüt virmeñ kim kıulağına girmez 'aқlı yarı kıılmaz ve dañı ta'āmuñuzı başuñuza görmeñ ve yohsulları gözedüñ kim hisābın virmeysesiz ve hem

elüñüz altındağı kişilere zahmet eyleyici olmañ 'azâba giriftâr olmayasız ve dağı nâkes kişilerden hayr ummañ ve mürüvvet ummañ. **On ikinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi ki kocalara za'îflere hürmet kıluñ uluları ulu bilüñ ağırılañ ve dağı ta'âmuñuzı kimseden dirîğ itmeñ kim bereketlü ola halk katında ve hem Tanğrı Te'âlâ katında 'izzetlü olasız ve yüzüñüz aq ola ve dağı nâ-cins kişiye emek yimeñ kim 'âkıbet görmedügi çıkar ve hem ata ve ana haqqın key şaķınıñ kim Tanğrı hışmından emîn olasız ve dağı hışmından ve qardaşdan kesilmeñ kim 'ömrüñüz uzun ola ve hem bir qavl kim idersiz ayruq girü dönmeñ kim dînüñüz İmānuñuz bütün ola ve dağı kığırmadukları yire varmañ kim hürmetlülere olasız. Eger kim da'vetsüz varılır ise hürmetüñüz eksile lîkin da'vet olunan yire varuñ icâbet kıluñ hürmetüñüz arta ve hem Tanğrı rahmet eyleye. Söz şımaduğunuz için ve dağı bir nesneyi sizden şormadın kendüñüzden orçumluk idüp söylemeñ tâ ki yüregüñüz tâze ola ve hem bir kimseye bir nesne virseñüz [296b] tahtında bir şey ummañ tâ kim şevâb bulasız Tanğrı rahmetinden nevmîz olmayasız. İnşa'llâhu Te'âlâ. **On üçüncü** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim eyü kişilerin ziyâretine varıcı oluñ kim Allâh katında yüzüñüz aq ola ve hem şâlih kişilerle oturıcı oluñ ve dağı dostlarıñuzdan ve düşmânlarıñuzdan ögüdi dartinmañ kim dünyede ve âhıretde qarşu gele ve hem yavuz qânün iş qomañ kim iki cihânda maħrûmlardan olmayasız ve dağı 'ilm ü edeb ögrenüñ kim dünyâda vü âhıretde size gerek ola Allâh katında 'izzetlü ve hürmetlü olasız ve hem bir kişiyi edeble kığıruñ kim 'ayb olmaya ve dağı şatı bâzâr kim idersiz soñra peşimân yimeñ kim bereketüñüz eksilmeye kesbüñüz arta ve hem bir sözün cevâbın laţif virüñ kim laţiflerden olasız. **On dördüncü** küngüresinde şöyle yazılmış idi ki sizden artuq bileni ulu bilüñ varuñ andan naşîhat aluñ devletlenüñ ve dağı bir nesne kim işlersiz 'âlimlerden şorup işleñ eger 'âlimlerden ırâq yirde dağı ise isteñ buluñ ve hem geçmiş nesne için kayğı yimeñ kim bî-fâ'idedür ve dağı selâmetlik isterseñüz dilüñüzi şaklañ şabr kıluñ ve eger düşvârlıqdan qurtılmaq isterseñüz dünyede ve âhıretde toğruluk eyleñ ve hem baylık isterseñüz kimsenüñ emânetine hıyânetlük eylemeñ mālına ve tavarına tamâ' eylemeñ ve dağı yaramaz sözi söylemeñ kim yüziñüze kir gelmeye. Kaçan bir sözi kim söylemek isteseñüz evvel fikr eyleñ andan söyleñ tâ kim yüziñüz aq ola. [297a] İnşa'llâhu Te'âlâ. **On beşinci** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim her sözde kim kerâhiyyet ola, ol sözi söylemeñ ve hem yavuz söze dilüñüz öğretmeñ ve hem yavuz sözi diñlemeñ ve dağı pâdişâhlar katında yatlu sözi söylemeñ ve hem yaramaz söze cevâb virmeñ her çend ki nesneñüz yokdur kimseye cevâb idüp söz söylemeñ ne kim dilüñüze gelse ya'nî mâ-lâ-ya'nî gelici efsâne sözden hazer eyleñ ve sözi bişirüp göñlüñüzde andan soñra söyleñ kim gevher mânendi ola. **On altıncı** küngüresinde şöyle yazılmış idi kim degme kişinüñ sözine i'timâd kıılmañ ya'nî inanmañ ve dağı laţif sözleri dükeli dürlü kişilerden işidüñ hâşıruñuzda tutuñ kim 'azîzlerden olasız ve dağı degmegez and içmeñ henüz toğrılığın dağı and içmeñ kim eyü degüldür ve dağı yetimlerin mālına tamâ' kıılmañ muzlimedür soñı hayr olmaz ve dağı 'arsuzlardan kaçuñ eger katlarında hacetüñüz dağı var ise katlarına varmañ. Azuğı yigitlükde eyleñ kocalıqdan ilerü yarağunuz eyleñ ve dağı yigit iken koca işin işlemeñ tâ kim peşimân olmayasız. **On yedinci** küngüresinde şöyle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012*

yazılmış idi ki ey âdem oğlanları bu öğütleri cân kulağı birle güş eyleñ dahı hâşırnuñda bir hoşca tutup ‘amele getirün tã kim cihânda kırtılmışlardan olasız. Tanrı Te’âlâ katında imân şevâbın bulasız ve peygamberün şefâ’atine mazhar düşesiz ve cümle yaradılmış mañlûkâtuñ katında ‘azîz olasız. İnşa’llâhu Te’âlâ.

KAYNAKÇA

- Ahmed Tefazzülî, **Târîh-i Edebiyât-ı İnan Pîş Ez-İslâm**, Tahran 1376.
- ALBAYRAK, Nurettin, “Enûşîrvân (Edebiyat)”, **DİA**, C:11, İstanbul 1995, s. 255, 256.
- ALTINPAY, Hüseyin, **Hocazâde Abdülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467 (1a-60b)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2008.
- Ardâvîrâf, **Ârdâvîrâfnâme**, Çev.: Nimet Yıldırım, Pinhan Yay., İstanbul 2011.
- ATALAY, Mehmet, **Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İnan Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 2000.
- Bedâyi -i Belhî, “Pend-nâme-i Enûşîrvân”, Haz.: Sâ id-i Nefisî, **Mihr**, No: 14, Tîr 1313, s.181-188.
- CEYHAN, Âdem, **Bedr-i Dilşad’ın Murâd-nâmesi I**, MEB Yay., İstanbul 1997.
- ÇELİK, Ali, **Manzum Hadis Tercümeleri ve Latîfî’nin “Subhatü’l-Uşşâk”ı**, Kitap Yay., Ankara 2010.
- DOĞAN, Enfel, **Şeyhoğlu Sadrüddin’in Kabus-nâme Tercümesi (Metin-Sözlük-Dizin-Notlar-Tıpkıbasım)**, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2011.
- İsa el-Akûb, **Te’sîr-i Pend-i Pârsî Ber-Edeb-i Arab**, Çev.: Abdullah Şerîfî Hoceste, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1374.
- KAPLAN, Mahmut, “Ahmed-i Dai’nin Vasiyyet-i Nûşîrevân Tercümesi”, **Erciyes**, S: 191, 1993, s. 23-25.
- Kelimât-ı Nesâyih-âmiz**, Süleymaniye Kütüphanesi, Kemankeş Bölümü, No: 456/1, yk. 1b-10b.
- Pend-nâme-i Enûşîrvân-ı Âdil**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No: 3780/3, yk. 142b-151a.
- Rıza Kulı Han Hidâyet, **Mecma’u’l-fusahâ**, Bahş-ı evvel ez cild-i evvel, Tahran 1382.
- SCHEFER, Charles, **Chrestomathie Persane**, Paris 1883.
- Sîrûs Şemîsâ, **Ferheng-i Telmîhât (İşârât-ı Esâtîrî, Dâstânî, Târîhî, Mezhebî Der-Edebiyât-ı Fârsî)**, Tahran 1373.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, “Nûşîrevân”, **Tarih ve Medeniyet**, Y: 5, S: 57, Aralık 1998, s. 54-59.
- YENİTERZİ, Emine, “Ahmed-i Dâ’î’nin Vasiyyet-i Nûşîrevân Adlı Mesnevisi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S: 19, Bahar 2006, s. 1-30.
- YILDIRIM, Nimet, “Fars Öğüt Edebiyatı”, **Nüsha**, Y: V, S: 16, Kış 2005, s. 51-72.
- YILDIRIM, Nimet, **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalıcı Yay., İstanbul 2008.

YILDIRIM, Nimet, **İran Edebiyatı**, Pinhan Yay., İstanbul 2012.

Zehrâ-yı Hanlerî, **Ferheng-i Edebiyât-ı Fârsî**, İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i İran, Tahran 1348.

Zehrâ-yı Hanlerî, **Râhnümâ-yı Edebiyât-ı Fârsî**, Kitâbhâne-i İbn Sînâ, 1341.